

Debatten om vattenkraft

”Dammarna skapar ett stort värde”

Boendemiljöer och befintliga ekosystem har lämnats utan skydd när EU-direktiv tolkas alltför snävt, skriver artikelförfattarna. Foto: Janerik Henriksson/TT

Att enbart fokusera på elproduktionsnytta och fiskars vandringsmöjlighet har gjort svenska myndigheter blinda. Enorma värden står på spel för alla som bor vid vattendrag, skriver debattörer.

När EU:s vattendirektiv tolkades in i svensk lag fick bostäder, kulturmiljöer och befintliga naturvärden liten betydelse. Konsekvenserna ser vi nu när dammar rivs runt om i Sverige. Landskap förändras i grunden och människor riskerar att förlora miljonbelopp när sjöutsikt blir sumpmarksutsikt.

Enligt SMHI finns minst 10 000 dammar i landet. Många av dem har funnits i generationer och ett nytt naturtillstånd har etablerats kring dessa uppdämda vatten. När dammar och vattenkraftverk nu rivs sänks vattennivåerna och strandlinjer flyttas. I grunda sjöar kan det handla om tiotals, ibland uppemot hundra meter. Den som köpt en sjötomt i god tro kan plötsligt stå med sumpmark i stället för badstrand och utan rätt att bygga på den nya marken på grund av strandskyddet. Dessa ingrepp i miljön får mycket stora ekonomiska konsekvenser för enskilda hushåll. Dessutom blir den grundläggande äganderätten satt ur spel.

Våra beräkningar visar att fastighetsvärden runt en sjö kan halveras om dammen som håller sjön uppe rivs och strandlinjen flyttas. Enligt SCB finns cirka 1,3–1,4 miljoner byggnader inom 100 meter från vatten, varav omkring 450 000 är bostadshus. Majoriteten ligger vid inlandsvatten och har en halv miljon fast boende, samt gissningsvis en minst lika stor mängd fritidsboende. Vi uppskattar att någonstans mellan 70 000–150 000 bostäder ligger vid uppdämda eller reglerade vatten, eftersom dämnda sjöar och vattendrag ofta finns där människor bor.

Detta innebär att mycket stora värden står på spel. Det handlar om ett samlat värde på omkring 400 miljarder kronor, om man utgår från ett genomsnittligt villavärde på cirka 4 miljoner kronor och cirka 100 000 villor vid dämnda vatten. Även om endast en liten andel skulle påverkas av dammrivningar så innebär det tiotals miljarder i värdeförluster, i värsta fall hundratals miljarder.

De pågående och planerade dammrivningarna följer av myndigheternas tolkningar av Miljöbalken och Naturrestaureringsförordningen, samt av bestämmelser kring Natura 2000-områden och inom den nationella planen för vattenkraft (NAP).

Havs- och vattenmyndigheten styr via sina vägledningar målbilderna för vattenmiljön, de så kallade miljö kvalitetsnormerna. En samlad analys av *konsekvenserna för de lokala samhällena* avseende förlorade livsmiljöer och fastighetsvärden omkring dammarna saknas, eftersom man i vägledningarna fokuserar på elproduktionsnytta och fiskars vandringsmöjlighet. I många fall visar det sig att fiskvägar av praktiska eller ekonomiska skäl är omöjliga att bygga. Då blir den givna konsekvensen istället dammrivning.

Ett exempel på hur dyr en fiskväg kan bli är faunapassagen förbi den Falkenbergsska kvarnen i Västerås. 2024 anlades en fiskväg med omgivande konstruktioner för 70 miljoner kronor, varav omkring 50 miljoner betalades av skattebetalarna. Väl spenderade pengar? Vid en liknande passage i samma vattendrag har fottiga 163 fiskar passerat hittills i år, varav majoriteten varit mört, som inte ens är en vandringsfisk. Det förekommer också att en fiskväg byggs, men är verkningslös då det finns andra naturliga vandringshinder såsom vattenfall i närheten. Resultatet? Kostsamma åtgärder utan faktisk miljönytta – eller rena utrivningar som skadar lokalsamhällen.

Människan stod i centrum när EU:s vattendirektiv togs fram, men i Sverige riskerar tolkningen att leda till tömda sjöar, förlorade fastighetsvärden och förändrade landskap. Politiken måste agera innan stora värden går förlorade.

Vi vädjar om fyra steg för en rimligare tillämpning av lagstiftningen:

1. Regeringen bör omedelbart stoppa alla dammrivningar.

2. Systemet för miljö kvalitetsnormer för vatten behöver förenklas kraftigt och beslut kring dem måste kunna överklagas. Grundantagandet måste bli att befintliga dammar ska stå kvar och miljöåtgärderna måste vara proportionerliga. Större hänsyn måste tas till människan och dagens situation och inte vara baserad på en föreställning om ett tillstånd i förindustriell tid.
3. Vattenmyndigheterna bör avskaffas. Länsstyrelserna och kommunerna har redan expertis och övergripande ansvar för många områden som berör dammar och har bättre förutsättningar för att göra rimliga avvägningar mellan olika nyttor av dessa.
4. Vägledning kring vatten och den lagstiftning som styr dammar och kraftverk bör tas fram av SMHI – Statens Meteorologiska och Hydrologiska institut. Dammar påverkar den sammantagna hydrologin i stora områden och HaV saknar den expertis som krävs för att se till helhetsbilden.

Nuvarande regering har gjort flera försök att få hejd på utrivningarna, men endast landat i ett värnande av kraftproduktionen – problemet är så mycket större. En aktuell lagrådsremiss som ska främja en skyddad klassning av större kraftverk är alltför snävt utformad och lämnar stora delar av boendemiljöer och befintliga ekosystem utan skydd. Om inget görs riskerar vi att stå inför landskap vi inte längre känner igen och där människor inte längre kan bo kvar.

Jonathan Lindgren Samhällspolitisk expert, Villaägarnas Riksförbund
Jill Kortessmaa ordförande Bevara Uppdämda Vatten
Anton Lindblad ordförande Stödföreningen för Småskalig Vattenkraft